

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ УНІВЕРСІТЭТ
імя Максіма Танка

УДК 372.21:398(476)

ДУБІНІНА
Ліна Мікалаеўна

Беларускі фальклор як сродак развіцця
выразнага маўлення старэйных дашкольнікаў
на ўмовах блізкароднаснага білінгвізму

13.00.07 — тэорыя і методыка дашкольнай адукацыі

АЎТАРЭФЕРАТ
дысертацыі на суісканне вучонай ступені
кандыдата педагагічных навук

Мінск 1997

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

Работа выканана ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце
ім. Максіма Танка

Навуковы кіраўнік —

кандыдат педагагічных навук,
дацэнт Н.С.Старжынская

Афіцыйныя апаненты:

доктар педагагічных навук,
прафесар Л.Дз.Глазырына;

кандыдат педагагічных навук,
дацэнт М.С.Кавалевіч

Апаніруючая арганізацыя

Нацыянальны інстытут
адукацыі Міністэрства
адукацыі Рэспублікі Беларусь

Абарона адбудзецца "9" сентябры 1997 г. у 14
гадзін на пасяджэнні савета Д 02.21.02 па абароне дысертацый на
суісканне вучонай ступені доктара навук у Беларускім дзяржаўным
педагагічным універсітэце імя М.Танка па адрасу: 220809, г. Мінск, вул
Савецкая, 18, ауд. 48?

Місца ў бібліятэцы Беларускага
а імя М.Танка.

"сентябры 1997 г.

Вучонь, сакратар
савета па абароне дысерта.

М.І.Дронь

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Актуальнасць праблематыкі звязаная з тым, што ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму ў дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам дзеці павінны авалодаць навыкамі элементарных зносін на беларускай мове. Для ажыццяўлення гэтай задачы неабходна, каб маўленне дашкольнікаў вызначалася не толькі сваёй правільнасцю, але і выразнасцю.

На працягу дашкольнага дзяцінства ў сваім штодзённым жыцці дзеці ўступаюць у бытавыя зносіны, а ў працэсе мастацка-маўленчай дзейнасці — у эстэтычна-вобразныя. У гэтых зносінах дашкольнікі ў асноўным карыстаюцца гутарковым, літаратурна-мастацкім стылямі маўлення, найбольш характэрнай якасцю якіх з'яўляецца выразнасць.

Правільнае вымаўленне, выразная інтанацыя, умение выбіраць неабходныя вобразныя моўныя сродкі для выражэння ўласных думак спрыяе майстэрскаму авалоданню дзецьмі старэйшага дашкольнага ўзросту сапраўдным мастацтвам слова. Ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму, калі дзіця пачынае авалодаць беларускай мовай, якая па ўмовах навучання з'яўляецца другой, гэтая задача становіцца вызначальнай.

Развіццё маўлення дашкольнікаў, навучанне роднай мове даследчыкі цесна звязваюць з вырашэннем задач фарміравання мастацка-маўленчай дзейнасці. Так, выкарыстанне пераказвання фальклорных і літаратурных твораў з мэтай фарміравання ў дашкольнікаў уменияў будаваць звязнае маналагічнае выказванне ўключае азнаямленне дзяцей з выяўленча-выразнымі сродкамі мастацкага тэксту (параўнаннямі, сінонімамі, антонімамі, метафарамамі і інш.). Разам з тым, авалоданне гэтымі моўнымі выяўленча-выразнымі сродкамі служыць развіццю мастацкага ўспрымання літаратурных твораў, якое захоўвае свой эмацыянальна-непасрэдны характар, гэта значыць застаецца сапраўды эстэтычным успрыманнем. Такім чынам, у дзіцяці фарміруюцца свядомыя адносіны да маўлення ў яго эстэтычнай функцыі, якая праяўляецца ў выбары моўных выяўленча-выразных сродкаў для стварэння мастацкага вобраза (А.Я.Шыбіцкая, Н.В.Гаўрыш).

Разам з тым неабходна адзначыць, што маўленне становіцца вобразным, непасрэдным і жывым у тым выпадку, калі ў дашкольнікаў выходзіць цікавасць да моўнага багацця, развіваецца ўменне выкарыстоўваць у сваім маўленні самыя разнастайныя выразныя сродкі. Творы фальклору выконваюць у гэтай справе асноватворную ролю. Яны не толькі пашыраюць веды дзяцей аб навакольнай рэчаіснасці,

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

але і развіваюць уменне тонка адчуваць мастацкую форму, мелодыку і рытм роднай мовы.

Пры стыхійным фарміраванні блізкароднаснага двухмоўя, якога практычна цяжка пазбегнуць, дзеці пачынаюць з рэцэптыўнага двухмоўя. У гэтым выпадку паўнацэннае маўленчае выхаванне без апоры на мастацкае слова робіцца зусім немагчымым. Толькі такім шляхам можна далучыць дзяцей да беларускай мовы як роднай, садзейнічаць засваенню яе выразнага багацця на пачуццёвым узроўні.

На неабходнасць дачынення дзяцей да прыгажосці роднага слова, развіцця культуры яго маўлення ўказвалі славутыя беларускія пісьменнікі, педагогі, грамадскія дзеячы Я.Колас, У.Ф.Луцэвіч, В.Вітка і інш.

У сваіх педагогічных артыкулах Я.Колас адзначаў, што дзецям неабходна старанна вывучаць сваю родную мову, ведаць і любіць творы беларускай літаратуры. Пры гэтым ён падкрэсліваў, што знаёмства з родным словам ўзбагачае дзіця духоўна, з'яўляецца першай крыніцай, праз якую яно пазнае жыццё і акаляючы свет.

Спроба стварыць цэласную сістэму выхавання і навучання дашкольнікаў беларускай мове сродкамі мастацкага слова яшчэ ў даваенныя гады была зроблена У.Ф.Луцэвіч. Яна сцвярджала, што мастацкая літаратура з'яўляецца для дзіцяці тым чароўным светам, праз які яно пазнае лепшыя ўзоры слоўнага мастацтва.

Абавязковым лічыць уключэнне фальклору ў выхаванне і навучанне дзіцяці беларускі дзіцячы пісьменнік В.Вітка. Фальклорныя творы, на яго думку, дазваляюць маленькаму слухачу з найбольшай сілай адчуць характэрнае, мілагучнасць, музыку, жывую душу мовы.

Аднак першыя метадычныя рэкамендацыі і дапаможнікі па азнаямленні дашкольнікаў з беларускай літаратурай з'явіліся толькі ў апошнія дзесяцігоддзі. Тут неабходна адзначыць, што, па-першае, названыя распрацоўкі прызначаліся для навучання дзяцей, для якіх беларуская мова была роднай, а па-другое, асноўная ўвага ў гэтых дапаможніках і рэкамендацыях надавалася метадам і прыёмам, накіраваным на ўсведамленне дзецьмі зместу твора, а не яго мастацкай формы.

Што да праблемы азнаямлення з творамі фальклору ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму і на гэтай аснове развіцця выразнасці беларускага маўлення рускамоўных дашкольнікаў, то яна была амаль нераспрацаванай і з навуковага, і з практычнага пунктаў гледжання. Можна назваць толькі адзінага даследчыка ў гэтай галіне — Н.С.Старжынскую, якая толькі закранула праблему азнаямлення дзяцей з беларускай мастацкай літаратурай у дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам. Пытанні развіцця выразнага маўлення дашколь-

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

нікаў разглядаліся ёю як адзін з кампанентаў мастацка-маўленчай дзейнасці, аднак ставіліся яны даследчыцай у кантэксце агульнай работы па развіцці маўлення даволі рэдка.

Аналіз сучасных праграма-метадычных дакументаў і практыкі навучання беларускай мове ў дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам паказвае, што беларускі фальклор для развіцця выразнага маўлення дашкольнікаў выкарыстоўваецца недастаткова, без пэўнай сістэмы. У выніку чаго фарміраванне культуры беларускага маўлення (у прыватнасці такіх яе якасцей, як выразнасць і вобразнасць) знаходзіцца на нізкім ўзроўні.

Такім чынам, можна канстатаваць: праблема развіцця ў дашкольнікаў выразнага беларускага маўлення ў дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам не распрацавана ні ў тэарэтычным, ні ў практычным планах.

Зыходзячы з актуальнасці праблемы развіцця выразнага маўлення дашкольнікаў, быў вызначаны выбар тэмы нашага даследавання: "Беларускі фальклор як сродак развіцця выразнага маўлення старэйшых дашкольнікаў ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму".

Сувязь работы з навуковымі праграмамі, тэмамі.

Дысертациянае даследаванне выкапана ў рамках навуковай работы кафедры метадик дашкольнага выхавання БДПУ па тэме: "Развіццё маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму".

Аб'ектам даследавання з'яўляецца працэс развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў у сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму.

Прадмет даследавання — фарміраванне выразнасці і вобразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў у працэсе іх эстэтычна-вобразных зносінаў.

Мэта даследавання: вызначыць і распрацаваць найбольш аптымальныя шляхі фарміравання выразнага і вобразнага беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

Мэта даследавання канкрэтызавалася ў наступных задачах:

1. Высветліць асаблівасці ўспрымання старэйшымі дашкольнікамі розных жанраў беларускага фальклору і вызначыць ўзроўні развіцця выразнага рэпрадуктыўнага і прадуктыўнага беларускага маўлення выхаванцаў старэйшай групы рускамоўнага дзіцячага сада.
2. Вызначыць асноўныя сродкі выразнасці беларускага фальклору, якія аказваюць уплыў на развіццё выразнага маўлення старэйшых дашкольнікаў.

3. Распрацаваць змест і методыку фарміравання выразнага і вобразнага беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў у дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам, апрабіраваць яе ў працэсе вопытна-эксперыментальнага навучання.

Навуковая гіпотэза. Паколькі лусная народная творчасць выстунае як універсальны сродак развіцця выразнасці і вобразнасці маўлення дзіцяці, а ўсходнеславянскі фальклор (у тым ліку рускі і беларускі) разам з пэснымі паралелямі сюжэтаў і вобразаў вызначаецца адметнасцю і сваёсаблівасцю мовы, у якой праяўляецца ўсё нацыянальнае, індывідуальнае, уласцівае толькі свайму народу, то азначэнне старэйшых дашкольнікаў са сродкамі мастацкай выразнасці блізкароднасных фальклорных твораў і параўнанне гэтых сродкаў прывядзе да элементарнага ўсведамлення дзецымі выразных уласцівасцей лексікі і фразеалогіі рускай і беларускай моў, што ў сваю чаргу дазволіць ім адвольна карыстацца выразна-выяўленчымі сродкамі на ўласным маўленні. Ідэнтычнасць элементаў фальклорных твораў двух братніх народаў зробіць магчымым, у час работы над выразнасцю дзіцячага маўлення, перанос агульных спосабаў работы з аднаго літаратурнага матэрыялу на другі. Пры гэтым рашаючым фактарам навучання дашкольнікаў мастацтву маўлення з'яўляецца ўключэнне жывога вуснага слова ў гульнявую дзейнасць, што дазволіць развіваць як камунікатыўныя здольнасці дзіцяці, так і здольнасць да эстэтычнага задавальнення, якія маюць непасрэднае дачыненне да авалодання выхаванцамі мастацтвам звязнага маўлення, яго выразнасцю і вобразнасцю.

Метадалагічнай асновай даследавання з'яўляецца філасофская тэорыя пазнання, у прыватнасці палажэнне аб мове як сродку чалавечых зносін, дыялектычным адзістве мовы і мыслення; даследаванні В.Гумбальдта, Ф.І.Буслаева, А.А.Патабні, А.Ф.Лосева, К.Дз.Ушынскага, якія вызначаюць родную мову як сувязь пакаленняў, канал пазнання свету, традыцыі народа, яго філасофіі і вераванняў.

Методыка даследавання насіла комплексны характар. Яна ўключае ў сябе тэарэтычныя і эмпірычныя метады: аналіз лінгвістычнай, псіхалагічнай, педагагічнай літаратуры па даследуемай праблеме, назіранне за працэсам фарміравання маўленчых навыкаў дашкольнікаў, анкетаванне выхавальнікаў, правядзенне педагагічнага эксперыменту, статыстычная апрацоўка эксперыментальных матэрыялаў.

Навуковая навізна і тэарэтычная значнасць вынікаў даследавання заключаецца ў наступным: упершыню выяўлены асаблівасці ўспрымання рускамоўнымі дашкольнікамі твораў беларускага фальклору; даказана, што выразная мова беларускай луснай народнай творчасці з'яўляецца дзейным сродкам фарміравання выразнасці беларус-

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

кага маўлення старэйшых дашкольнікаў ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму, распрацавана метадыка фарміравання выразнасці беларускага маўлення дзяцей на аснове сродкаў мастацкай выразнасці беларускага фальклору.

Практычная значнасць атрыманых вынікаў ў тым, што распрацаваны змест, а таксама вучэбныя заданні ўжываюцца ў метадычных парадах і дыдактычных матэрыялах для дзіцячых садоў з рускім моўным рэжымам. Вынікі даследавання выкарыстоўваюцца пры чытанні лекцый, спецкурсаў, правядзенні семінараў, практычных заняткаў на факультэце дашкольнага выхавання БДПУ, курсаў павышэння кваліфікацыі дашкольных работнікаў і могуць быць выкарыстаны пры ўдасканаленні праграм, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па мастацка-маўленчай дзейнасці дзяцей на беларускай мове ў дзіцячым садзе з рускай мовай выхавання і навучання.

Сацыяльна-эканамічная значнасць атрыманых вынікаў вызначаецца не столькі колькаснымі паказчыкамі выразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў у дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам, колькі якаснымі. Авалоданне дашкольнікамі выразнасцю беларускага маўлення павышае ўзровень іх агульнай маўленчай культуры, абагачае іх духоўна. Акрамя таго, вынікі даследавання дазваляюць навукоўцам, што працуюць ў дадзенай галіне, вырашаць праблему фарміравання выразнасці беларускага маўлення рускамоўных дашкольнікаў больш эфектыўна. Распрацаваныя гульніавыя комплексы, прыкладныя планы заняткаў могуць быць выкарыстаны ў якасці камерцыйнага прадукту.

На абарону выносяцца наступныя палажэнні:

1. Ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму, калі дзіця пачынае авалодваць беларускай мовай, якая па ўмовах навучання з'яўляецца другой, задача развіцця ў яго мастацтва маўлення на беларускай мове становіцца адной з вызначальных. Яе ажыццяўленне патрабуе цеснай узаемасувязі паміж мастацка-маўленчай дзейнасцю дашкольнікаў і курсам навучання іх беларускай мове. Пры гэтым мастацка-маўленчая дзейнасць павінна насіць апераджальны характар, таму што паўнацэннае маўленчае развіццё дзіцяці без апоры на мастацкае слова немагчымае.

2. Зыходзячы з таго, што моўны матэрыял для развіцця выразнасці беларускага маўлення павінен вызначацца пэўным багаццем, як з лінгвістычнага, так і з педагагічнага пункту гледжання, найлепшым яго ўзорам можна вызначыць беларускую вусную народную творчасць, якая з'яўляецца не толькі ўніверсальнай педагагічнай сістэмай навучання дашкольнікаў мастацтву маўлення, але і найбольш даступнай для

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

дзіяці формай духоўнасці, праз якую яно дачыняецца да мастацкіх вытокаў беларускай мовы.

Мастацтва слова ёсць мастацка-вобразная форма пазнання. Выхаванне ў дашкольнікаў успрымання твораў фальклору спрыяе авалоданню выхаванцамі выразнасцю звязнага маўлення. Шляхам азнамлення дзяцей з беларускім фальклорам можна найбольш лёгка і хутка далучыць іх да паглыбленага разумення выразнага багацця нацыянальнай мовы, неабходнага для самавыражэння асобы; садзейнічаць узбагачэнню духоўнага свету кожнага выхаванца.

3. Засваенню дзецямі на ўзроўні чуцця выразных багаццяў беларускай мовы спрыяе наяўнасць блізкароднасных паралелей фальклорных твораў рускага і беларускага народаў, што дазваляе дзіцяці лепей заўважаць адметнасць, вобразнасць і характэрнае той мовы, на якой гучыць твор.

Разуменне тэксту звязана з фанетычным афармленнем, граматычнай пабудовай выказвання, але ў асноўным вызначаецца ступенню авалодання лексікай, якой напоўнены гэты тэкст. Супастаўленне сюжэтаў блізкароднасных твораў дапамагае звярнуць увагу дзіцяці на адметнасць мастацкіх сродкаў выразнасці кожнага з іх, параўнаць вобразныя словы і трапныя выразы ў паралельных мастацкіх тэкстах.

Разам з тым наяўнасць блізкароднасных паралелей фальклорных твораў дае магчымасць пераносу агульных спосабаў работы з аднаго матэрыялу на другі, што магчыма толькі ў тым выпадку, калі ёсць ідэнтычнасць элементаў гэтага матэрыялу. Важнай умовай авалодання выразнасцю беларускага маўлення з'яўляецца параўнанне выразных сродкаў беларускай мовы з адпаведнымі сродкамі рускай мовы, што садзейнічае асэнсаванню і выкараненню памылак інтэрферэнцыі.

4. Цесна звязана з мастацка-маўленчай дзейнасцю гульнявая. Гульня, як і мастацтва, ажыццяўляецца свабодна, без прымусу. Гульні і мастацкую творчасць збліжае і тое, што яны выклікаюць задавальненне, якое дастаўляе сам працэс творчасці, працэс гульні. Развіццё эстэтычнага ўспрымання фальклорнага твора і на яго аснове поспех фарміравання выразнага маўлення дашкольніка залежаць ад таго, наколькі ясна ўключаюцца творы літаратуры ў асноўны від дзейнасці дзяцей — гульні.

Асабісты ўклад саіскальніка ў атрымання вынікаў даследавання складаецца: а) з распрацоўкі праграмы і метадыкі даследавання; б) у правядзенні вопытна-эксперыментальнай работы ў дзіцячых садах № 435, № 491 г. Мінска і дзіцячым садзе № 31 г. Салігорска; в) стварэнні і ўкараненні ў практыку работы навукова-метадычных і вучэбна-

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

метадычных матэрыялаў для выхавальнікаў дзіцячых садоў Рэспублікі Беларусь.

Апрабаваньня і ўкараненьне вынікаў даследаваньня.

Асноўныя вынікі даследаваньня дакладваліся і абмяркоўваліся на кафедры метадых дашкольнага выхаваньня БДПУ, рэспубліканскай навукова-практычнай канфэрэнцыі “Народная педагогіка і сучасныя праблемы навучаньня і выхаваньня” (г.Мінск, 1992), рэспубліканскай навукова-практычнай канфэрэнцыі “Фальклор як сродак выхаваньня нацыянальнай самасьведомасьці” (г.Мінск, 1993), навукова-практычнай канфэрэнцыі, прысьвечанай 80-годдзю з дня нараджэньня М.М.Конайнай (г.Масква, 1994), рэспубліканскай навукова-практычнай канфэрэнцыі “Праблема стварэньня нацыянальнай сістэмы падрыхтоўкі педагагічных кадраў для дашкольных устаноў рэспублікі Беларусь” (г.Мінск, 1994), рэспубліканскай навукова-практычнай канфэрэнцыі “Гульня і разьвіццё асобы дашкольніка” (г.Мінск, 1995), міжнароднай навукова-практычнай канфэрэнцыі “Новыя тэхналогіі ў выхаванні і навучанні дашкольнікаў” (г.Магілёў, 1996). Аўтар выступае па праблеме, што даследуецца, з лекцыямі і вядзе практычныя заняткі з выхавальнікамі і метадыстамі (перыядычнасьць — 50-80 лекцыяў і практычных штогод, пачынаючы з 1990 г.).

Апублікаванасьць вынікаў. Матэрыялы даследаваньня знайшлі адлюстраваньне ў 7 публікацыях аўтара ў часопісе, зборніках матэрыялаў навуковых канфэрэнцыяў, метадычных рэкамендацыях.

Структура і аб’ём дысэртацыі. Дысэртацыя складаецца з ўвядзін, агульнай характарыстыкі работы, двух раздзелаў, вывадаў. У ёй змешчана 115 старонак, 10 табліц. Спіс крыніц, што былі выкарыстаны, уключае 194 найменні.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

Ва ўвядзінах і агульнай характарыстыцы работы абгрунтоўваецца выбар тэмы даследаваньня, яе актуальнасьць, распрацаванасьць дадзенай праблемы на сучасным этапе; вызначаюцца аб’ект, прадмет, мэта і задачы даследаваньня, гіпотэза, метадалагічная аснова. Фармулююцца палажэньні аб навізне, тэарэтычнай, практычнай, сацыяльна-эканамічнай значнасьці даследаваньня.

У першым раздзеле “Тэарэтычныя асновы разьвіцця выразнага і вобразнага маўленьня ў дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму” разглядаецца лінгвістычны аспект выразнасьці і вобразнасьці маўленьня; аналізуецца асаблівасьці разьвіцця гэтых ка-

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

Асаблівую значнасць вырашэнне гэтай праблемы набывае ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму. Старэйшыя дашкольнікі, што выхоўваюцца ў дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам, павінны навучыцца размаўляць на беларускай мове не толькі правільна, але і выразна.

2. Паколькі важнай задачай ў фарміраванні выразнасці беларускага маўлення з'яўляецца адпрацоўка навыкаў і ўменняў слухаць і разумець беларускае маўленне, заўважаць тыя асаблівасці, што надаюць яму выразнасць і вобразнасць, то асноўным зместам першапачатковага азнаямлення дзяцей з багаццем беларускай мовы павінен стаць фальклор. Ён служыць свайго роду першым "родным словам", тым "падручнікам", які напісаны самім народам і не толькі дапамагае дзіцяці асэнсавань ўсё багацце беларускай мовы, але і выклікае ў выхаванцаў жаданне навучыцца размаўляць па-беларуску.

3. Наяўнасць блізкароднасных паралеляў паміж творамі рускага і беларускага фальклору спрыяе найбольш глыбокаму ўспрыманию і ўсведамленню дашкольнікамі нацыянальных моўных асаблівасцей гэтых твораў (што ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму набывае першаснае значэнне) і абумоўлівае развіццё пачуцця да ўспрымання выразных сродкаў іх блізкароднасных паралеляў.

4. Выяўленне ўзроўняў успрымання мастацкага тэксту паказала, што ў большасці дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту няма дакладных уяўленняў пра жанравыя, кампазіцыйныя і моўныя асаблівасці фальклорных твораў, нізкі ўзровень выразнасці беларускага маўлення дзяцей суадносіцца з адсутнасцю сродкаў мастацкай выразнасці ў іх рэпрадуктыўных і прадуктыўных, выказваннях, нават тыя выхаванцы, якія выдзяляюць выразныя сродкі фальклорных твораў (эпітэты, параўнанні, метафара) недастаткова выкарыстоўваюць іх у сваіх уласных сачыненнях.

5. Аптымізацыя працэсу фарміравання выразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў прадугледжвае цесную ўзаемазвязь паміж мастацка-маўленчай дзейнасцю выхаванцаў і іншымі відамі маўленчай дзейнасці. Пры гэтым мастацка-маўленчая дзейнасць заўсёды апераджае вучэбна-маўленчую і моўна-пазнавальную дзейнасць. Развіццё ў дзяцей дашкольнага ўзросту чучня да ўспрымання вобразнага ладу фальклорных твораў фарміруе іх ўменне выкарыстоўваць выразныя сродкі ў сваім маўленні з першых гадоў жыцця.

6. Уключэнне твораў фальклору ў вядучую дзейнасць дашкольнага ўзросту — гульню дае магчымасць зрабіць працэс успрымання і асэнсавання выразных сродкаў беларускага фальклору непасрэдным і

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

цікавым і аказвае пазітыўны ўплыў на фарміраванне выразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў.

7. Знаёмства дашкольнікаў з багаццем беларускага маўлення ў час іх назіранняў за з'явамі прыроды і навакольнага асяроддзя, у працэсе беларускіх народных гульняў дае магчымасць стварыць такую жывую свабодную атмасферу, якая спрыяе не толькі развіццю мастацкага ўспрымання навакольнага свету, але і на яго аснове фарміраванню вобразнасці беларускага маўлення.

8. У выніку эксперыментальнага навучання дашкольнікі сталі эмацыянальнага адгукацца на вобразны змест фальклорных твораў. У іх сфарміравалася разуменне асаблівасцей розных жанраў фальклору. Дзеці пачалі самастойна выдзяляць сродкі мастацкай выразнасці ў тэксце, яны тонка адчувалі і разумелі сэнсавыя адценні слоў і словазлучэнняў. Павялічыўся аб'ём і выбар вобразных сродкаў, што выкарыстоўваюцца выхаванцамі ў працэсе звязнага выказвання, іх дакладнасць і слухнасць выкарыстання ў тэксце.

9. Дадзенае даследаванне не разглядае ў поўнай ступені ўсіх аспектаў пастаўленай праблемы. Далейшай распрацоўкі патрабуюць такія пытанні, як:

- фарміраванне выразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў у працэсе бытавых зносін;
- вывучэнне комплекснага ўплыву твораў беларускай мастацкай літаратуры, фальклору і жыванісу на фарміраванне вобразнасці беларускага маўлення дашкольнікаў;
- фарміраванне выразнасці беларускага маўлення ў дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту.

СПІС АПУБЛІКАВАНЫХ ПРАЦ ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

1. Дубініна Дз.М. Выкарыстанне сродкаў народнай педагогікі ў навучальным працэсе па методыцы развіцця маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту //Праблема стварэння нацыянальнай сістэмы падрыхтоўкі педагогічных кадраў дашкольных устаноў Рэспублікі Беларусь: Сб. матэрыялаў навукова-практычнай канферэнцыі /Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт, Педагагічнае таварыства Рэспублікі Беларусь; Адк. за вып. М.М.Ярмалінская. - Мінск, 1994. - С. 36-38.

2. Дубініна Дз.М. Народныя гульні як сродак развіцця інтанцыйнай выразнасці маўлення дашкольнікаў //Творчы патэнцыял гульні: Сб. матэрыялаў рэспубліканскай навуковай канферэнцыі /Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны педагогіч-

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

18

ны ўніверсітэт імя М.Танка; Адк. за вып. М.М.Ярмалінская. - Мінск, 1995. - С. 46-47.

3. Дубініна Дз.М. Развіццё выразнасці маўлення старэйшых дашкольнікаў. Пралеска. - 1995. - № 11. - С. 14-15.

4. Дубініна Дз.М. Выкарыстанне сродкаў народнай педагогікі ў развіцці выразнага маўлення дашкольнікаў: Мет. рэк. /Мінскі абласны інстытут удасканалення настаўнікаў: - Мінск, 1996. - 86 с.

5. Дубініна Дз.М. Выкарыстанне вершаваных жанраў фальклору для азнаямлення дашкольнікаў з асновамі паэтыкі //Новые технологии в воспитании и обучении дошкольников: Сб. материалов международной научно-практической конференции /Министерство образования и науки Республики Беларусь, Могилёвский государственный педагогический институт им. А.А.Кулешова, Управление образования при Могилёвском облисполкоме, областной институт усовершенствования учителей. - Могилёв, 1996. - С. 65-67.

6. Дубініна Дз.М. Азнаямленне з паэзіяй. Пралеска. - 1997. - №2.- С. 15-17.

7. Дубініна Дз.М. Развіццё выразнага маўлення дашкольнікаў з дапамогай малых жанраў фальклору. Пралеска. - 1997. - № 4. - С. 34-37.

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

РЭЗЮМЕ

ДУБІНІНА Дзіна Мікалаеўна

Беларускі фальклор як сродак развіцця выразнага маўлення старэйшых дашкольнікаў ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму

Ключавыя словы: выразнасць, вобразнасць, фальклор, білінгвізм, маўленне, мастацка-маўленчая дзейнасць, гульнявыя комплексы.

Аб'ект даследавання — працэс развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў у сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму.

Прадмет даследавання — фарміраванне выразнасці і вобразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў у працэсе іх эстэтычна-вобразных зносін.

Мэта даследавання — вызначыць і распрацаваць найбольш аптымальныя шляхі фарміравання выразнасці і вобразнасці беларускага маўлення старэйшых дашкольнікаў ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

Спецыфіка работы абумовіла выкарыстанне наступных метадаў даследавання: аналіз лінгвістычнай, псіхалагічнай, педагагічнай літаратуры; аналіз праграмных і метадычных дапаможнікаў, назіранне за працэсам фарміравання маўленчых навыкаў дашкольнікаў, гутаркі з выхавальнікамі, анкетаванне выхавальнікаў, правядзенне педагагічнага эксперыменту, статыстычная апрацоўка эксперыментальных матэрыялаў.

У ходзе даследавання выяўлены асаблівасці ўспрымання старэйшымі дашкольнікамі розных жанраў беларускага фальклору, вызначаны ўзроўні развіцця выразнасці рэпрадуктыўнага і прадуктыўнага маўлення выхаванцаў рускамоўнага дзіцячага сада, распрацаваны змест і методыка фарміравання выразнасці і вобразнасці беларускага маўлення дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту ў дзіцячым садзе з рускім моўным рэжымам. Вынікі даследавання выкарыстоўваюцца пры чытанні лекцый, спецкурсаў, правядзенні семінараў, практычных заняткаў на факультэце дашкольнага выхавання БДПУ, курсаў павышэння кваліфікацыі дашкольных работнікаў і могуць быць выкарыстаны пры ўдасканаленні праграм, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў і мастацка-маўленчай дзейнасці дзяцей на беларускай мове ў дзіцячым садзе з рускай мовай выхавання і навучання.

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

РЕЗЮМЕ

ДУБИНИНА Дина Николаевна

Белорусский фольклор как средство развития выразительной речи старших дошкольников в условиях близкородственного билингвизма

Ключевые слова: выразительность, образность, фольклор, билингвизм, речь, художественно-речевая деятельность, игровые комплексы.

Объект исследования — процесс развития белорусской речи дошкольников в ситуации близкородственного билингвизма.

Предмет исследования — формирование выразительности и образности белорусской речи старших дошкольников в процессе их эстетически-образного общения.

Цель исследования — определить и разработать наиболее оптимальные пути формирования выразительности и образности белорусской речи старших дошкольников в условиях близкородственного билингвизма.

Специфика работы обусловила использование следующих методов исследования: анализ лингвистической, психологической, педагогической литературы; анализ программных и методических пособий, наблюдение за процессом формирования речевых навыков дошкольников, беседы с воспитателями, анкетирование воспитателей, проведение педагогического эксперимента, статистическая обработка экспериментальных материалов.

В ходе исследования выявлены особенности восприятия старшими дошкольниками разных жанров белорусского фольклора, определены уровни развития выразительности репродуктивной и продуктивной речи воспитанников детского сада, разработано содержание и методика формирования выразительности и образности белорусской речи детей старшего дошкольного возраста в детском саду с русским языковым режимом. Результаты исследования используются при чтении лекций, спецкурсов, проведении семинаров, практических занятий на факультете дошкольного воспитания БГПУ, курсов повышения квалификации дошкольных работников и могут быть использованы при усовершенствовании учебных пособий по художественно-речевой деятельности детей на белорусском языке в детском саду с русским языком воспитания и обучения.

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

SUMMARY

written by Mrs. Dina Nikolaevna DUBININA

The Belarusian folklore as a means of development of elocution of the senior pre-school children in the condition of cognate bilingualism

Key words: elocution, figurativeness, folklore, bilingualism, speech, artistic and speech activity, playng complexes.

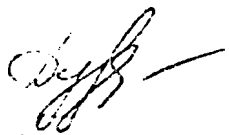
Object of research: the development of the Bularusan speech of the senior pre-school children in the condition of cognate bilingualism.

Subject of research: the forming of elocution and figurativeness of the senior pre-school children in the process of their aesthetic and figurative communication.

Target of the research is to define and devise the most optimum ways of the development of elocution and figurativeness of the senior pre-school children in the condition of cognate bilingualism.

The specificity of the research focusses on the using of the following research methods: fnalysis of linguistic, psychologic and pedagogic studies, analysis of programme and methodic supplies, observation on the development of speech skills of pre-school children, conversations with an educator, questionnaire, carrying out the pedagogic experiment, statistic treatments of experimental data.

The research work has exposed the teatures of the senior pre-school children's perception of various genres of the Belarusian folklore, and has defined the levels of reproductive and productive Belarusian speech development of the pre-school children, and has worked out the content and methods of elocution and figurativeness forming of the Belarusian speech of the children in nursery school with Russian language routine.

Подписано в печать 04.11.97 . Объем I п.л. Тираж 100 экз. Заказ 996 . Бесплатно

Ротопринт БГПУ. 220009, г.Минск, ул. Советская, 18.